

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра ландшафтної архітектури та фітодизайну

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор ННІ лісового і
садово-паркового господарства
П.І. Лакида
«11» травня 2021 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні кафедри
ландшафтної архітектури
та фітодизайну
Протокол № 12 від 11.05.2021 р.
Завідувач кафедри
О.В. Колесніченко

РОЗГЛЯНУТО

Гарант ОП О.В. Піхало

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНА СПРАВА

Спеціальність: 206 – “Садово-паркове господарство”

ННІ лісового і садово-паркового господарства

Розробник: професор кафедри, д. б. н., професор Попович С. Ю.

Київ – 2021

1. Опис навчальної дисципліни «Природно-заповідна справа»

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітній ступінь		
Освітній ступінь	Бакалавр	
Спеціальність	206 – Садово-паркове господарство	
Освітня програма	Садово-паркове господарство	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4,0	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота)	немає	
Форма контролю	залік	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	4	4
Семестр	8	7-8
Лекційні заняття	26 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	13 год.	6 год.
Лабораторні заняття	немає	немає
Самостійна робота	51 год.	немає
Індивідуальні завдання	немає	немає
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних	3 год.	
самостійної роботи студента –	3,9 год.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – це професійна підготовка бакалаврів садово-паркового господарства, які зможуть при необхідності працювати на територіях природно-заповідного фонду, застосування ними знань для наукової діяльності, організації ведення екозбалансованого господарювання у парках, лісокористування у парках та його ефективного екологічного контролю.

Завданнями навчальної дисципліни «Природно-заповідна справа» є: надання студентам теоретичних і практичних знань, вироблення у них професійної потреби щодо необхідності покращання екостану країни згідно з конституційним правом населення на чисте довкілля через створення географічно репрезентативної мережі природно-заповідних територій; усвідомлення необхідності переходу на збалансоване співвідношення земель природно-заповідного фонду з іншими категоріями лісових земель і визнання його обов'язковою складовою сталого розвитку держави; закріплення стереотипу пріоритетності збереження біотичного та ландшафтного різноманіття через формування національної екологічної мережі України, уявлення організації системи екологічно моніторингу природоохоронних територій та управління ними, підвищення рівня екологічної та природоохоронної свідомості майбутніх лісівників.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: етапи історичного розвитку природно-заповідної справи; сучасний стан природно-заповідної справи як галузі; міжнародні та національні класифікації природоохоронних територій; механізм резервування природних територій для їх майбутнього заповідання; процедуру створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; систему управління природно-заповідним фондом України; чинне законодавство про природно-заповідний фонд; структурно-функціональну організацію природно-заповідного фонду; сучасну

мережу природно-заповідного фонду та структуру екомережі; засоби збереження природно-заповідного фонду; напрями використання природно-заповідного фонду.

уміти: застосувати знання в професійній та природоохоронній діяльності; визначати наукову цінність біорізноманіття природно-заповідного фонду; обґрунтовувати виділення і створення природно-заповідних територій; володіти методами проектування природно-заповідних територій; встановлювати режими збереження заповідних екосистем; оцінювати вплив антропогенних факторів на заповідні екосистеми; організувати громадський контроль природно-заповідного фонду; діяти у складі служб державної охорони природно-заповідного фонду; проводити найпростіші наукові спостереження в заповідних екосистемах; організовувати еколого-освітню, просвітню та рекреаційну діяльність.

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК): Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, планувати та керувати часом, спілкуватися рідною та іншими мовами, до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел та до проведення наукових досліджень на відповідному рівні, до адаптації та дії в новій ситуації, працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт. Мати навички використання фундаментальних розділів природничих і математичних наук, використання комунікаційних технологій, виявляти, ставити, вирішувати проблеми та приймати обґрунтовані рішення, розробляти та управляти виробничими проектами, прагнення до збереження навколишнього середовища та парків.

фахові (спеціальні) компетентності (ФК): Базові знання зі спеціалізованих підрозділів екології, ботаніки, дендрології, зоології, проектування, формування та експлуатація компонентів садово-паркових об'єктів, захисту і охорони декоративних рослин. Практичні навички з проектування, створення і експлуатації заповідних об'єктів СПГ, проектування, створення та експлуатації компонентів охоронних рослинних угруповань. Уміння застосовувати знання та розуміння процесів формування заповідних об'єктів СПГ для розв'язання виробничих технологічних задач на фоні сучасних екологічних викликів. Навички оцінювання, інтерпретації та синтезу теоретичної інформації та практичних виробничих і дослідних даних у галузі ПЗС. Концептуальні знання, набуті у процесі навчання та професійної діяльності міцні знання, зокрема сучасні досягнення у формуванні системи ПЗФ. Критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності в галузі заповідної геосозології. Здатність розв'язувати коло проблем та задач під час управління установами ПЗФ, шляхом самостійного навчання освоювати нові напрями, використовуючи здобуті знання у галузі ПЗС. Уміння застосовувати знання та навички для проведення робіт з кадастру охоронних паркових екосистем, збереження та охорони біорізноманіття на об'єктах СПГ, підвищення їх екологічного потенціалу. Навички розроблення концептуальних та інноваційних проектних рішень з планування комплексних заповідних зелених зон міста, об'єктів ландшафтної архітектури та урбодизайну. Управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у конкретних виробничих умовах.

3. Програма та структура навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи природно-заповідної справи

Тема лекційного заняття 1. Сутність природно-заповідної справи. Розкриваються такі питання: Мета, об'єкти, предмет, основні завдання, основоположні поняття. Структура галузі.

Тема лекційного заняття 2. Історія природно-заповідної справи. Розкриваються такі питання: Етапи історії природно-заповідної справи. Роль влади, вчених та громад в історії природно-заповідної справи.

Тема лекційного заняття 3. Заповідна спадщина природи. Розкриваються такі питання:

Природно-заповідний фонд – національне надбання. Які природні об'єкти можуть бути національним надбанням?

Тема лекційного заняття 4. *Ідеології й теорії природно-заповідної справи.* Розкриваються такі питання: Ідеології природно-заповідної справи. Теорії природно-заповідної справи. Основні сподвижники розвитку природно-заповідної справи.

Тема лекційного заняття 5. *Класифікації природоохоронних територій.* Розкриваються такі питання: Поняття про категорії природоохоронних територій. Функціональна класифікація заповідних об'єктів. Міжнародні класифікації природоохоронних територій.

Тема лекційного заняття 6. *Класифікації природоохоронних територій.* Розкриваються такі питання: Природні території особливої охорони: класифікаційна схема. Класифікація природно-заповідного фонду України. Характеристика категорій природно-заповідного фонду.

Змістовий модуль 2. Прикладні основи природно-заповідної справи

Тема лекційного заняття 7. *Система формування природно-заповідного фонду як основи екомережі.* Розкриваються такі питання: Основні засоби збереження біорізноманіття. Резервування природних територій. Створення природно-заповідних територій.

Тема лекційного заняття 8. *Система формування природно-заповідного фонду як основи екомережі.* Розкриваються такі питання: Поняття про систему природно-заповідних територій. Геосозологічні основи, структурний аналіз та вимоги до системи природно-заповідних територій. Геосозологічні основи та репрезентативність мережі природно-заповідних територій: принципи і підходи. Географічні основи формування мережі природно-заповідних територій: правове поле, ландшафтні, біогеографічні, фізико-географічні засади. Лісознавчі основи формування мережі природно-заповідних територій. Особливо цінні лісові природні комплекси.

Тема лекційного заняття 9. *Система формування природно-заповідного фонду як основи екомережі.* Розкриваються такі питання: Формування мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду України. Загальнодержавна мережа природно-заповідних територій: сучасна і перспективна. Мережа штучно створених об'єктів природно-заповідного фонду.

Тема лекційного заняття 10. *Система формування природно-заповідного фонду як основи екомережі.* Розкриваються такі питання: Мережа транскордонних природно-заповідних територій: специфіка та історія, формування в Україні. Мережа заповідних територій світової природної спадщини. Формування екомережі: правове поле та елементи екомережі. Ресурси Всеєвропейської екомережі: смарагдова мережа, мережа об'єктів „NATURA 2000”, мережа об'єктів Рамсарської конвенції, мережі біосферних резерватів, біогенетичних резерватів, європейських природних середовищ існування, об'єктів всесвітньої спадщини, біотопів CORINE, європейських охоронних ландшафтів. Ресурси Національної екомережі України. Ресурси регіональних екомереж.

Тема лекційного заняття 11. *Структурно-функціональна організація природно-заповідного фонду.* Розкриваються такі питання: Поліфункціональне значення природоохоронних територій. Поняття про територіальну організацію природно-заповідного фонду. Проектування природно-заповідних територій після їх створення: правове поле. Структура проектів організації. Як вдосконалити типовий проект організації національного природного парку?

Тема лекційного заняття 12. *Структурно-функціональна організація природно-заповідного фонду.* Розкриваються такі питання: Сутність та об'єкти функціонального зонування. Загальні підходи до функціонального зонування біосферних і природних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, зоологічних парків. Характеристика функціональних зон.

Тема лекційного заняття 13. *Структурно-функціональна організація природно-заповідного фонду.* Розкриваються такі питання: Поняття про режими збереження екосистем та їх компонентів. Нормативне регулювання режимів збереження екосистем у всіх категоріях природно-заповідного фонду. Наукові основи режимів збереження. Менеджмент екосистем.

- повний термін навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин	
	денна форма	Заочна форма

	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи природно-заповідної справи													
Тема 1. Сутність ПЗС	1	5	2	-	-	-	2	1	1	-	-	-	-
Тема 2. Історія ПЗС	2	12	2	1	-	-	4	2	1	1	-	-	-
Тема 3. Заповідна спадщина природи.	3	12	2	1	-	-	6	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Ідеології й теорії ПЗС	4	12	2	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Класифікації природоохоронних територій.	5-6	14	4	3	-	-	6	4	2	2	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	6	55	12	7	-	-	20	7	4	3	-	-	-
Змістовий модуль 2. Прикладні основи природно-заповідної справи													
Тема 1. Система формування ПЗФ як основи екомережі.	7-10	35	8	4	-	-	15	4	2	2	-	-	-
Тема 2. Структурно-функціональна організація ПЗФ	11-13	26	6	4	-	-	16	3	2	1	-	-	-
Разом за змістовим модулем 2	13	61	14	8	-	-	31	7	4	3	-	-	-
Усього годин	-	116	26	13	-	-	51	14	8	6	-	-	-
Курсовий проект	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин		116	26	13	-	-	51	14	8	6	-	-	-

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	не передбачені	

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ. Сутність природно-заповідної справи. Історія природно-заповідної справи.	1
2	Заповідна спадщина природи. Ідеології й теорії природно-заповідної справи.	1
3	Класифікації природоохоронних територій.	2
4	Система формування природно-заповідного фонду як основи екологічної мережі.	2
5		2
6		2
7	Структурно-функціональна організація природно-заповідного фонду.	2
8		1

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	не передбачені	

7. Контрольні питання для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Який механізм управління природо-заповідною справою в системі охорони природи.
2. Що таке об'єкт і предмет природно-заповідної справи.
3. Які основні завдання природно-заповідної справи.
4. У чому заключається біосферне значення природно-заповідних територій.
5. Як розуміти слова «природно-заповідний фонд України – національне надбання».
6. В чому є соціальна роль природно-заповідного фонду.
7. Що зв'язує природно-заповідну справу з лісовим господарством.
8. Що зв'язує природно-заповідну справу з мисливським господарством.
9. Що зв'язує природно-заповідну справу з садово-парковим господарством.
10. Які екологічні основи природно-заповідні справи.
11. Які етапи розвитку природно-заповідної справи.
12. Чим характерна історія природно-заповідної справи від її зародження до XVII століття.
13. Чим характерна історія природно-заповідної справи з XVII ст. до Радянської влади.
14. Чим характерна історія природно-заповідної справи за радянських часів.
15. Чим характерна історія природно-заповідної справи в пострадянські часи.
16. Які основні ідеології природно-заповідної справи.
17. Яка структура функціональної класифікації природоохоронних територій.
18. Яка структура міжнародної класифікації природоохоронних територій.
19. Яка структура національної класифікації природно-заповідного фонду України.
20. Яка сутність і принципи резервування природних територій.
21. Чи є резервування основою заповідання.
22. Які були державні заходи України у сфері резервування.
23. Які методи виділення природних територій під заповідання.
24. Як йде підготовка клопотання на створення природно-заповідного об'єкту.
25. Як відбувається проектування створення природно-заповідних об'єктів.
26. В чому зміст наукового обґрунтування проекту створення природного заповідника.
27. Які теорії заповідної геосозології.
28. Що таке репрезентативність природно-заповідних територій.
29. В чому суть поняття про систему природно-заповідних територій.
30. Які вимоги до системи природно-заповідних територій.
31. Що таке категоріально-функціональна структура системи природно-заповідних територій.
32. Які є принципи формування системи природно-заповідних територій.
33. Яка це підсистема особливо цінних лісових природних комплексів.
34. Що таке мережа природно-заповідних територій.
35. Які є різновидності мережі природно-заповідних територій.
36. Які основні статистичні показники загальнодержавної мережі ПЗФ України.
37. Які об'єкти складають мережу транскордонних природно-заповідних територій України.
38. Які об'єкти складають мережу територій світової природної спадщини в Україні.
39. Яка структура національної екомережі України.
40. Яка законодавча база про природно-заповідний фонд України.
41. В чому суть поліфункціонального значення природно-заповідних територій.
42. Що таке природоохоронне впорядкування.
43. Що таке функціональне зонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
44. Яка структура проектів організації природно-заповідних територій та охорони і
45. використання їх природних комплексів.
46. Чи підлягає використанню природно-заповідний фонд України.
47. Що таке Літопис природи.
48. Які ознаки наукової діяльності установ природно-заповідного фонду.
49. Які ознаки освітньої діяльності установ природно-заповідного фонду.
50. Які функції Музеїв природи установ природно-заповідного фонду.

51. Як здійснюється рекреаційна діяльність в установах природно-заповідного фонду.

Індивідуальні завдання для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Відомча приналежність заповідників і НПП.
2. Основні прогалинами („білі плями“) існуючої системи ПЗФ України.
3. Нормативно-правові акти суміжного екоправа для ПЗС.
4. Правове поле фінансово-економічного механізму функціонування установ ПЗФ України.
5. Основні віхи історії ПЗС в лісовому секторі.
6. Зв'язки ПЗС з лісовим, мисливським та садово-парковим господарствами.
7. Історія заповідання цілинного степу БсЗ “Асканія-Нова”.
8. Видатні вчені у галузі ПЗС.
9. Історія ПЗС у Західній Україні.
10. Наукові ботанічні об'єкти ПЗФ України, які занесені до Держреєстру наукових об'єктів національного надбання.
11. Наукові зоологічні об'єкти ПЗФ України, які занесені до Держреєстру наукових об'єктів національного надбання.
12. Обласні «червоні списки».
13. Правила поведінки в природі, яка охороняється.
14. Основні концепції природоохоронних територій у світі.
15. Вклад зарубіжних вчених у розвиток української природоохоронної науки.
16. Основні вітчизняні сподвижники науки про заповідну природу.
17. Основні наукові школи української науки про заповідну природу.
18. Класифікації природоохоронних територій сусідніх із Україною держав.
19. Місце міжнародних категорій природоохоронних територій в українському законодавстві.
20. Міжнародні категорії природоохоронних територій, що спрямовані виключно на збереження біорізноманіття.
21. Категорії мережі територій всесвітньої природної спадщини.
22. Спільні вітчизняні та міжнародні категорії природоохоронних територій.
23. Категорія лісового генетичного резервату.
24. Категорії природоохоронних територій строгого заповідного режиму.
25. Категорії природоохоронних територій для екобалансованого природокористування.
26. Зміст наукового обґрунтування на створення ПЗ.
27. Міжнародний досвід створення природоохоронних територій.
28. Громадські ініціативи щодо створення ПЗТ на межі ХХ і ХХІ століть.
29. Особливості заповідання природних ділянок за естетичними критеріями.
30. Удосконалення процесу резервування природних територій.
31. Забезпеченість фізико-географічного районування України ПЗ і НПП.
32. Заповідні ліси України: репрезентативність.
33. Заповідні степи України: репрезентативність.
34. Сучасний стан забезпечення фізико-географічних зон України БсЗ.
35. Сучасний стан забезпечення гірських країн України заповідниками і НПП.
36. Статистичні показники загальнодержавної мережі ПЗТ України.
37. Статистичні показники загальнодержавної мережі штучних об'єктів ПЗФ України.
38. Статистичні показники ПЗФ, які передбачалося створити державними програмами України.
39. ПЗФ адміністративних областей проживання студентів.
40. Характеристика трилатерального біосферного резервату «Східні Карпати».
41. Характеристика білатерального біосферного резервату «Дельта Дунаю».
42. Характеристика Нікітського БС як найвизначнішого в Україні.
43. Об'єкт всесвітньої природної спадщини “Дуга Струве”.
44. ВБУ України міжнародного значення.
45. Смарагдова мережа Європи в Україні.
46. Європейські природні середовища існування в Україні.

47. Європейські охоронні ландшафти в Україні.
48. Стан розбудови регіональних екомереж України.
49. Функції зоологічного парку.
50. Функції дендрологічного парку.
51. Концепція вдосконалення проектів організації ПЗТ.
52. Особливості проектів організації лісових ПЗТ.
53. Особливості проектів організації штучних заповідних парків.
54. Функціональне зонування Чорноморського БсЗ.
55. Підходи до функціонального зонування РЛП.
56. Функціональне зонування Карпатського НПП.
57. Функціональне зонування НПП “Святі Гори”.
58. Специфіка охоронної зони Поліського ПЗ.
59. Режими збереження лісових екосистем.
60. Екоправопорушення ПЗФ, факти і правові аспекти.
61. Менеджмент заповідних екосистем: біосозологічні засади.
62. Охоронні зобов’язання і положення про установи ПЗФ.
63. Фінансово-економічний механізм функціонування ПЗС.
64. Традиційне природокористування.
65. Музеї природи установ ПЗФ.
66. Екотуризм на ПЗФ.
67. Провідні рекреаційні центри ПЗФ України.
68. Екологічні фонди установ ПЗФ.

8. Методи навчання.

- пасивні методи навчання: *засвоєння лекційного матеріалу;*
- активні методи навчання: *полеміка, ділові ігри, ситуаційні завдання, логічні схеми, тренінги тощо;*
- демонстраційні матеріали: *слайди, відеофільми, географічні карти;*
- моделювання мереж природно-заповідного фонду;
- моделювання екомереж різних рівнів;
- застосування прикладів стандартів ISO тощо

9. Форми контролю.

Основною формою контролю знань є проведення модульних контрольних і залікових тестових робіт. За їх результатами модульних контрольних тестових робіт виводиться основна оцінка, яка переводиться у рейтингові бали. До них додаються бали за усні знання по кожному змістовому модулю.

10. Розподіл балів, які отримують студенти.

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамен та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{ат}}$.

11. Методичне забезпечення

1. Бурда Р.І., Андрієнко Т.Л., Клименко О.М., Борисик Б.В. Заповідна справа. Програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців в аграрних вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації з напрямку 0708 «Екологія» (спеціальність 6.070800 «Екологія та охорона навколишнього природного середовища»). – Київ: Аграрна освіта, 2003. – 9 с.

2. Попович С.Ю., Корінько О.М. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Природно-заповідна справа» студентами денної форми навчання за напрямом 1304 – «Лісове і садово-паркове господарство». – К.: Видавничий центр НАУ, 2005. – 27 с.

3. Попович С.Ю., Корінько О.М. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Природно-заповідна справа» студентами заочної форми навчання за напрямом 1304 – «Лісове і садово-паркове господарство». – К.: Видавничий центр НАУ, 2005. – 25 с.

4. Попович С.Ю., Корінько О.М., Гузій А.І., Парчук Г.В. Природно-заповідна справа. Програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців напрямку 1304 «Лісове та садово-паркове господарство» в аграрних вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації. – К.: Аграрна освіта, 2005. – 11с.

5. Чернявський М.В. Методичні вказівки для студентів лісогосподарського факультету з курсу «Природозаповідна справа». – Львів: УкрДЛТУ, 1997. – 25 с.

12. Рекомендована література

основна

1. Грищенко Ю.М. Основи заповідної справи: Навч. посіб. – Рівне: РДТУ, 2000. – 239 с.
2. Заповідна справа в Україні: Навч. посіб. / За ред. М.Д.Гродзинського, М.П.Стеценка. – К.: Географіка, 2003. – 306 с.
3. Заповідна справа / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., СОЛОДКИЙ В.Д., МАСІКЕВИЧ Ю.Г. та ін. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2002. – 240 с.
4. Ковальчук А.А. Заповідна справа: науково-довідникове видання. – Ужгород: підприємство «Ліра», 2002. – 312 с.
5. Основи заповідної справи. – К.: Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. – 128 с.
6. **Попович С.Ю. Природно-заповідна справа. Навчальний посібник. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.**
7. Солодкий В.Д., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., МАСІКЕВИЧ Ю.Г., Білокін М.В., Гринь С.О., Шапорев В.П., Моїсєєв В.Ф. Заповідна справа: Підручник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 288 с.
8. Фурдичко О.І., Сівак В.К., Солодкий В.Д. Заповідна справа в Україні: Підручник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 336 с.

допоміжна

1. Горб К.М. Теорія та практика організації території особливої охорони: Навч. посіб. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – 56 с.
2. Куражковский Л.Н. Заповедное дело в СССР. – Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1977. – 160 с.
3. Лаптев И.П. Теоретические основы охраны природы: основы созологии. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1975. – 277 с.
4. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., МАСІКЕВИЧ Ю.Г., СОЛОДКИЙ В.Д. та ін. Управління природоохоронною діяльністю. – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – 304 с

13. Інформаційні ресурси

<http://www.rada.gov.ua/laws/> – Природоохоронне законодавство України;
<http://www.menr.gov.ua/> – Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;

<http://unesco.org.ua/> – Національна комісія України у справах ЮНЕСКО;
<http://unesco.org/mab> – Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера» щодо біосферних резерватів;
<http://www.ecnc.nl/doc/lynx/> – Всеєвропейська екологічна мережа;
<http://www/panda.org/> – Міжнародний фонд дикої природи (WWF International);
www.panda.org/dcpo – Міжнародний фонд дикої природи (WWF International, Дунайсько-Карпатська програма);
<http://whc.unesco.org/heritage.htm> – Конвенція про Всесвітню спадщину;
<http://ramsar.org/> – Рамсарська конвенція;
www.biiospace.nw.ru ; www.ecoethics.ru ; www.elol.nw.ru/kekz – Київський еколого-культурний центр;
<http://www.biodiv.org/default.shtml> – Науково-освітній центр збереження біорізноманіття Мінприроди України та НУ «Києво-Могилянська академія»;
www.proforest.org – Міжнародний методичний посібник з проблем збереження особливо цінних лісів.

Лектор, д. б. н., професор

С. Ю. Попович

